

Кулібаба Юлія Валеріївна,

завідувачка відділу інформаційно-аналітичного моніторингу Наукової бібліотеки
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова,
вул. Преображенська, 24, м. Одеса, 65082, Україна
email: lib_analitic@onu.edu.ua

ПІДТРИМКА НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ УНІВЕРСИТЕТУ: РОЗВИТОК СЕРВІСІВ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ

Розглянуто роль наукової бібліотеки в системі наукової комунікації університету. Проведено аналіз чинників трансформації моделі діяльності бібліотеки, зокрема еволюції комунікативної складової. Визначено функції бібліотеки, що забезпечують розвиток сервісів комплексного супроводу наукових досліджень та навчального процесу.

Ключові слова: наукова бібліотека, бібліотечні сервіси, наукова комунікація, комплексна підтримка досліджень та навчального процесу, реляційна модель бібліотеки, комунікативна складова

В епоху технологічної трансформації інформаційного середовища змінюються і моделі бібліотечно-інформаційного обслуговування. Обсяг доступних електронних інформаційних ресурсів зростає набагато швидше, порівняно зі здатністю людини сприймати та усвідомлювати інформацію. До того ж інформація у відкритому доступі не завжди проходить належне експертне оцінювання, отже потребує перевірки та додаткових гарантій якості та достовірності. Саме бібліотеки відіграють важливу роль в подоланні цих «комунікативних криз» – суперечностей безпосередньої комунікації між тими, хто створює інформацію, і тими, хто її використовує [3].

Сучасні бібліотеки не просто надають доступ до інформаційних ресурсів та забезпечують їхнє довготривале зберігання, але й безпосередньо опрацьовують масиви даних за використання аналітичних й семантичних інструментів та генерують інформаційно-аналітичні продукти, які містять дійсно значущу для користувачів інформацію. Крім того, бібліотеки забезпечують інформаційну підтримку користувачів, які набувають необхідних практичних навичок для того, щоб усвідомити, засвоїти надану інформацію та застосувати її для вирішення певних завдань найефективнішим чином.

Основою сучасного наукового та освітнього процесу є дослідження. За визначенням Асоціації університетських та дослідницьких бібліотек – підрозділу Американської бібліотечної асоціації: «Наукова комунікація – це система, яка забезпечує створення, оцінку якості, поширення серед наукової спільноти, а також збереження результатів досліджень та інших наукових праць для використання в майбутньому» [11].

Наукова бібліотека, яка займає центральне місце в науковій комунікації університету, безпосередньо включена в усі етапи життєвого циклу дослідження. Оскільки наукова

комунікація адаптується до сучасних технологій, підходів до досліджень та комунікаційних методів, виникла потреба в фахівцях, які б допомогли спільноті університету зорієнтуватися в нових реаліях [9]. Одним з найголовніших завдань бібліотеки стало забезпечення ефективної взаємодії з усіма учасниками процесу наукової комунікації таким чином, щоб з оптимальними затратами ресурсів досягати найкращих результатів. Будь-яка технологія, створена задля оптимізації діяльності, буде успішною лише за умови чіткого розуміння цільової групи користувачів та їхньої діяльності. Так само виявлення, визначення, планування, розробка і поширення інформації задля вдосконалення дослідницької та навчальної роботи неможливі без розуміння окремих користувачів та груп, їхньої індивідуальної і групової діяльності та різних аспектів їхньої взаємодії [7].

Для того, щоб забезпечити оптимальне наповнення бібліотечних ресурсів та запровадити дійсно ефективну модель діяльності, ми фокусуємо увагу на взаємодії із користувачами. На додачу до надання доступу до необхідних ресурсів, допомоги в набутті навичок інформаційної грамотності та вдосконалення знань у сфері інформаційної культури, важливо з'ясувати, яка інформація цікавить різні групи користувачів, і головне, як саме проявляється їхня зацікавленість. Це дозволяє визначитися щодо актуальності, змістовності та повноти джерел, компактності викладу та рівня необхідного аналітичного та синтетичного опрацювання інформації, оперативності та форми надання відповідного інформаційного продукту або послуги. І саме це створює фундамент для впровадження методологічних, технологічних та організаційних інновацій в практику діяльності бібліотеки [8].

Ще 10-15 років тому в процесі трансформації моделі діяльності бібліотеки основні зусилля були спрямовані на модернізацію ключових процесів з метою найбільш ефективного їх виконання. Пізніше настав час інновацій, коли застосування сучасних технологій та цифрових інструментів сприяло поступовому зміщенню фокусу діяльності в бік дистанційного обслуговування користувачів, а модель взаємодії (реляційна модель) із зворотнім зв'язком остаточно витіснила модель лінійної комунікації. Взаємодія між бібліотекою та користувачами суттєво посилилась ще за часів пандемії, коли почала переходити здебільшого в площину віртуальної комунікації, тим самим створюючи підґрунтя для переходу до наступного етапу [2]. Проте саме пандемія фактично пригальмувала процес подальшої трансформації моделі діяльності бібліотеки, оскільки підштовхнула цифровізацію на пріоритетну позицію. Через це протягом декількох років імператив «цифрове передусім» відвертав увагу від не менш важливого завдання розвитку потенціалу бібліотеки та впровадження ефективної культури взаємодії-співпраці, коли спільнота університету активно залучена до створення інформаційного продукту [5].

До такої взаємодії-співпраці залучаються фахівці різних відділів бібліотеки, структурних підрозділів університету, зокрема науково-дослідної частини, навчального відділу, факультетів та окремих кафедр, науковці, викладачі та студенти, а також представники інших бібліотек, установ та консорціумів. Все це сприяє оптимізації робочих процесів, зокрема економії часу завдяки запобіганню дублювання окремих процесів, та зростанню довіри до бібліотеки, що приводить до зміни її ролі, яка виходить за межі традиційної моделі обслуговування користувачів [4].

Компоненти моделі діяльності бібліотеки змінюються відповідно до вимог часу:

- комунікативна складова: розрізнені канали комунікації для поширення інформації та зворотнього зв'язку із користувачами поступово формують систему взаємодії з усіма учасниками наукової комунікації, що об'єднує традиційні та електронні, формальні та неформальні канали та форми комунікації;
- складова кадрового потенціалу: компетентності фахівців бібліотеки синергічно поєднуються із інтелектуальним потенціалом користувачів в більше ефективній єдиній системі інтелектуальних ресурсів [1];
- інформаційно-технологічна складова: методи, процеси, програмно-технічні засоби та інформаційно-комунікаційні технології, що вдосконалюються з часом, утворюють систему сучасних інформаційно-технологічних інструментів.

Наукові дослідження все активніше інтегруються до міжнародних систем наукової інформації: мова йде про впорядкування та ефективне представлення не тільки результатів досліджень, але й даних, зокрема ідентифікаторів, науковців та установ. Така активна інтеграція доробку наукової спільноти університету в національні та світові бази даних протягом останнього десятиліття, на тлі зростання обсягів наукової інформації та прискорення темпів трансформації наукової комунікації, призвела до суттєвих змін в інформаційних потребах користувачів і зумовила необхідність вдосконалення послуг бібліотеки, а саме розвитку комплексних сервісів із застосуванням цифрових інструментів підтримки наукових досліджень та навчального процесу.

Бібліотеки зберігають за собою статус визнаних, довірених носіїв об'єктивного наукового знання і доповнюють вже традиційні послуги, а саме надання доступу до джерельної бази та підтримки на етапі поширення наукових здобутків, такими сервісами, як пошук та підбір видань за певними критеріями, підтримка публікаційної діяльності наукових видань університету, постпублікаційний моніторинг, виконання аналітичних довідок за запитами, впорядкування цифрових профілів науковців та обслуговування профілів установи, проведення заходів з підвищення інформаційної грамотності та цифрової обізнаності [12].

Розвиток комплексних сервісів підтримки наукових досліджень і навчального процесу забезпечують такі функції бібліотеки:

- інформаційно-ресурсна – забезпечення доступу до різних джерел наукової інформації, зокрема каталогів (електронних, імідж- та фондових каталогів), баз даних (власних та передплачених наукометричних, бібліографічних, реферативних, фактографічних тощо), електронних ресурсів (повнотекстових, мультимедійних, цифрових бібліотек, електронних колекцій та виставок);
- консультаційно-експертна (інформування науковців щодо стандартів наукових публікацій, посередництво в процесі комунікації з виданнями, проведення попереднього аналізу видань (за імпаکت-фактором, квартилем, показниками цитування в наукометричних базах), допомога в підборі видань, виявлення псевдонаукових («хижацьких») видань, інформаційна підтримка наукових видань, зокрема моніторинг дотримання національних та міжнародних стандартів);
- сервісно-адміністративна (адміністрування профілів установи та комплексний супровід користувачів в міжнародних базах даних, інформаційно-аналітичний моніторинг публікаційної активності спільноти та рейтингових позицій установи, інформаційно-технічна підтримка видавничої діяльності установи; наповнення та впорядкування даних в інституційному репозитарії);
- навчально-методична (сприяння підвищенню інформаційної грамотності, зокрема з питань академічної доброчесності, відкритого доступу, авторського права, ліцензування використання та розповсюдження контенту).

Наукова комунікація сьогодні відображає зростаюче різноманіття інструментів, практик й компетентностей, що зумовлює нові ролі фахівців бібліотеки на всіх етапах життєвого циклу дослідження [6]. За умов трансформації моделі діяльності бібліотеки, орієнтованої на командну роботу з науковою спільнотою університету, фахівці бібліотеки беруть на себе все більше функцій, що потребує набуття ними нових компетентностей та спеціалізованих знань, вдосконалення рівня володіння програмними продуктами та застосування сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. Завдяки розумінню того, як змінюються потреби та звички користувачів, як організувати поповнення, зберігання та поширення інформації, як використовувати цифрові інструменти, що додають цінності інформаційному продукту, фахівці бібліотеки відіграють провідну роль у розвитку нових моделей наукової комунікації [10].

Вдосконалення комунікації зі спільнотою університету стало пріоритетним напрямом трансформації моделі діяльності Наукової бібліотеки ОНУ імені І. І. Мечникова протягом останніх років. Поступово впроваджується на практиці реляційна модель – модель взаємодії-

співпраці, яка забезпечує ефективний зворотній зв'язок й активне залучення користувачів в процесі створення якісних інформаційно-аналітичних продуктів, передбачає зміщення балансу в бік комплексних консультацій та сервісів, враховує зростаючу віртуалізацію спілкування та концепцію вільного доступу до світових інформаційних ресурсів на основі мережових технологій.

Список використаної літератури

1. Гранчак Т. Концептуальна модель гнучкої бібліотеки / Т. Гранчак // *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*. – 2020. – Вип. 6. – С. 10–23. – Режим доступу: <https://doi.org/10.31866/2616-7654.6.2020.218605> (дата звернення: 17.11.2023). – Назва з екрана.
2. Колесникова Т. Впровадження інноваційної моделі бібліотеки університету як чинник глибокої інтелектуалізації бібліотечної професії / Т. Колесникова // *Вісник Книжкової палати*. – 2012. – № 11. – С. 21–22. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkp_2012_11_6 (дата звернення: 15.11.2023). – Назва з екрана.
3. Розвиток ресурсної бази вітчизняного інформаційного середовища : [кол. монографія] / [О. С. Онищенко, В. М. Горювий, Л. А. Дубровіна та ін.] ; Нац. акад. наук України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ : [б. в.], 2012. – 194 с. – ISBN 978-966-02-6658-2. – Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/E_LIB/PDF/er-0003130.pdf (дата звернення: 10.11.2023). – Назва з екрана.
4. Atkinson J. Collaboration by academic libraries: what are the benefits, what are the constraints, and what do you need to do to be successful? / J. Atkinson // *New review of academic librarianship*. – 2019. – Vol. 25, no. 1. – P. 1–7. – Mode of access: <https://doi.org/10.1080/13614533.2019.1575016> (date of access: 11.11.2023). – Title from screen.
5. Corral S. Alignment, Collaboration and the social turn: our agenda for the relational library / S. Corral // *New review of academic librarianship*. – 2023. – Vol. 29, no. 1. – P. 1–10. – Mode of access: <https://doi.org/10.1080/13614533.2023.2196277> (date of access: 11.11.2023).
6. Cross W. Jump start your scholarly communication initiatives: lessons learned from redesigning the scholarly communications roadshow for a new generation of librarians / W. Cross, J. Oleen, A. Perry // *At the helm: leading transformation, the proceedings of the ACRL 2017 conference*. – Chicago : Association of College and Research Libraries, a Division of the American Library Association, 2017. – P. 361–371. – Mode of access: https://cedar.wvu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1057&context=library_facpubs (date of access: 10.11.2023). – Title from screen.
7. Norman D. A. Collaborative computing: Collaboration first, computing second / D. A. Norman // *Communications of the ACM*. – 1991. – Vol. 34, no. 12. – P. 88–90. – Mode of access: <https://doi.org/10.1145/125319.125398> (date of access: 10.11.2023). – Title from screen.
8. Marc. Modern libraries: Moving from a transactional to a relational library [Electronic resource] / Marc // *The Princh Blog*. – 2018, February 28. – Mode of access: <https://princh.com/blog-modern-libraries-from-a-transactional-to-a-relational-library/> (date of access: 15.11.2023). – Title from screen.
9. Million A. J. Restructuring and formalizing: scholarly communication as a sustainable growth opportunity in information agencies? / A. J. Million, C. Hudson-Vitale, H. Moulaison Sandy // *Proceedings of the Association for Information Science and Technology*. – 2018. – Vol. 55, iss. 1. – P. 377–386. – Mode of access: <https://doi.org/10.1002/pra2.2018.14505501041> (date of access: 15.11.2023). – Title from screen.
10. No brief candle: reconceiving research libraries in the 21st century / Council on Library and Information Resources (CLIR). – Washington, DC : CLIR, 2008. – 74 p. – CLIR Pub. 142. – Mode of access: <http://www.clir.org/wp-content/uploads/sites/6/pub142.pdf> (date of access: 10.11.2023). – Title from screen.
11. Principles and strategies for the reform of scholarly communication 1 // Association of College & Research Libraries, a Division of American Library Association. – 2006, September 01. – Mode of

access: <http://www.ala.org/acrl/publications/whitepapers/principlesstrategies> (date of access: 10.11.2023). – Title from screen.

12. Quality and the academic library: reviewing, assessing and enhancing service provision / ed. J. Atkinson. – Cambridge, MA : Chandos Publishing, 2016. – 313 p. – ISBN 9780128021057. – Mode of access: <https://doi.org/10.1016/C2014-0-02106-5> (date of access: 10.11.2023). – Title from screen.

References

- [1]. Hranchak, T. (2012). Kontseptualna model hnuchkoi biblioteki [Conceptual model of flexible library]. *Ukrainian Journal on Library and Information Science*, (6), 10–23. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.6.2020.218605> [in Ukrainian].
- [2]. Kolesnykova T. (2012). Vprovadzhennia innovatsiinoi modeli biblioteki universytetu yak chynnyk hlybokoi intelektualizatsii bibliotechnoi profesii [The introduction of an innovative model of the university library model as a factor of deep librarian profession intellectualization]. *Visnyk Knyzhkovoї Palaty*, (11), 21–22. http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkp_2012_11_6 [in Ukrainian].
- [3]. Onishchenko, O. S., Horovyi, V. M., Dubrovina, L. A., Popyk, V. I., Kostenko, L. Y., Chupryna, L. A., Ivanova, N. I., Lobuzina, K. I., Vitushko, N. S., Matviichuk, L. O., & Hranchak, T. Yu. (Eds.). (2012). *Rozvytok resursnoi bazy vitchyznianoho informatsiynoho seredovyscha [The Development of the Resource Base of the Domestic Information Environment]* (194 p.). Kyiv. http://irbis-nbuv.gov.ua/E_LIB/PDF/er-0003130.pdf [in Ukrainian].
- [4]. Atkinson, J. (2019). Collaboration by academic libraries: what are the benefits, what are the constraints, and what do you need to do to be successful? *New Review of Academic Librarianship*, 25(1), 1–7. <https://doi.org/10.1080/13614533.2019.1575016>
- [5]. Corral, S. (2023). Alignment, Collaboration and the social turn: our agenda for the relational library. *New Review of Academic Librarianship*, 29(1), 1–10. <https://doi.org/10.1080/13614533.2023.2196277>
- [6]. Cross, W. (2017). Jump start your scholarly communication initiatives: lessons learned from redesigning the scholarly communications roadshow for a new generation of librarians. In *At the Helm: Leading Transformation, the Proceedings of the ACRL 2017 Conference* (pp. 361–371). Chicago: Association of College and Research Libraries, a Division of the American Library Association. https://cedar.wvu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1057&context=library_facpubs
- [7]. Norman, D. A. (1991). Collaborative computing: Collaboration first, computing second. *Communications of the ACM*, 34(12), 88–90. <https://doi.org/10.1145/125319.125398>
- [8]. Marc. (2018, February 28). Modern libraries: Moving from a transactional to a relational library. *The Princh Blog*. <https://princh.com/blog-modern-libraries-from-a-transactional-to-a-relational-library/>
- [9]. Million, A. J. (2018). Restructuring and formalizing: scholarly communication as a sustainable growth opportunity in information agencies? *Proceedings of the Association for Information Science and Technology*, 55(1), 377–386. <https://doi.org/10.1002/pra2.2018.14505501041>
- [10]. *No Brief Candle: Reconceiving Research Libraries in the 21st Century*. (2008). Washington, DC: CLIR. CLIR Pub. 142. <http://www.clir.org/wp-content/uploads/sites/6/pub142.pdf>
- [11]. American Library Association. (2006, September 01). *Principles and Strategies for the Reform of Scholarly Communication 1*. Association of College & Research Libraries, a Division of American Library Association. <http://www.ala.org/acrl/publications/whitepapers/principlesstrategies>
- [12]. Atkinson, J. (Ed.). (2016). *Quality and the Academic Library: Reviewing, Assessing and Enhancing Service Provision* (313 p.). Cambridge, MA: Chandos Publishing. <https://doi.org/10.1016/C2014-0-02106-5>

Julia V. Kulibaba

Head of the Department of Information and Analytic Monitoring,
Scientific Library of Odesa I. I. Mechnikov National University,
24 Preobrazhenska St, Odesa, 65082, Ukraine
e-mail: lib_analitic@onu.edu.ua

SUPPORT FOR UNIVERSITY RESEARCH AND EDUCATION ACTIVITIES: THE DEVELOPMENT OF ACADEMIC LIBRARY SERVICES

The paper considers the role of academic libraries in the university's scholarly communication. Factors of the transformation of the library activities model, in particular the evolution of communication component, have been analysed. The library functions that ensure the development of complex research and education support services have been determined.

Keywords: academic library, library services, scholarly communication, complex research and education support services, relational library model, communication component